

2) птахів: *canary* – ясно-жовтий, канарковий;

3) риб та інших представників водної фауни: *salmon* – колір сомон, оранжево-рожевий, *oyster* – сірувато-білий.

Колороніми третього класу утворені шляхом транспозиції колірних ознак речовин:

1) кольороприкметники, утворені на основі назв коштовного каміння: *emerald* – смарагдовий, яскраво-зелений; *sapphire* – сапфірний, темно-синій;

2) кольороприкметники, утворені на основі назв металів: *gold* - золотавий; *copper* – мідно-червоний.

Ще один клас кольороназв пов'язаний з продуктами харчування та напоями: *caramel* – колір карамелі, колір паленого цукру (відтінок коричневого); *chocolate* – шоколадний колір; *champagne* – колір шампанського, блідо-палевий; *milky* – молочний колір.

Виходячи з усього вищезгаданого, робимо висновок: Тед Х'юз надавав перевагу первинним колоронімам, тобто базовим, що є простішими за своєю структурою та способом творення; Саймон Армідж, навпаки, частіше вживає вторинні кольороназви, що походять від іменників. Наприклад, *hazel, silver, lime-green*.

Що стосується перекладів, не у всіх було збережено колороніми. Це, зокрема, стосується віршів Теда Х'юза. Перекадач заміняв колірні лексеми неколірними, а подекуди просто їх опускав. У віршах Саймона Арміджа кольороприкметники було збережено. При виборі відповідника перекладач навіть брав до уваги семантичну групу, до якої належала кольороназва вихідного тексту, тобто вживав первинні чи вторинні колороніми.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. В двух измерениях. Современная британская поэзия в русских переводах / Под. ред. Бородинской М., Кружкова Г. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – 528 с.

2. Berlin V. Basic Color Terms: their Universality and Evolution / V. Berlin, P. Kay. – Berkeley, Los-Angeles: Un-ty of California Press, 1969. – 178 p.

3. Матковська Г.О. Семантико-прагматичні особливості вторинних термінів-кольоразв // Режим доступу: <http://www.конференция.com.ua/pages/view/180>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Науменко – викладач кафедри теорії та практики перекладу Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Наукові інтереси: колористика, художній переклад, поетичний переклад.

УДК 811.161.2'373.2'373.613

ПОХІДНІ ВІД АНГЛІЙСЬКИХ ОНІМІВ ЗІ СФЕРИ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА МЕДІА: ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Діна НЕСТЕРЕНКО (Харків, Україна)

У статті розглядаються питання функціонування відоміних похідних зі сфери масової культури в сучасній українській прозі. Серед ключових проблем у статті проаналізовано зрушення у відомімах на формальних рівнях мови, а також здійснений аналіз семантичних змін, які відбуваються під час актуалізації зазначених відомінів у творах сучасних українських прозаїків.

Ключові слова: відомі, неологізм, графіко-фонетичні норми, запозичення, продуктивний суфікс, трансонімізація, деонімізація.

The article deals with the problematic aspects of onym derivatives which come from mass culture and function in the modern Ukrainian prose. Among key issues the changes which onym derivatives undergo at the formal levels of the language are analysed. Also the peculiarities of the semantic changes, which take place in the process of actualization of the derivatives in the works of modern Ukrainian writers, are discussed.

Key words: onym derivative, neologism, graphic and phonetic standards, loan-word, productive suffix, transonymisation, deonymisation.

В останні десятиліття в онімній підсистемі української мови все вагомішою частиною стають оніми зі сфери масової культури та медіа, а загалом у лексичній системі мови – їхні похідні, оскільки всі ці одиниці є виявами процесу розширення культурних знань сучасної людини, а у своїх вторинних функціях ще й надають мові образності та насичують її символікою. Зокрема, такі оніми елементи значно активізувались і в мові сучасних художніх творів. На це явище впливають як інтра-, так і екстралінгвальні чинники. І хоча ономастика є достатньо давньою галуззю мовознавства і спектр проблем, досліджений науковцями у цій галузі, доволі широкий (проблеми антропонімії та топонімії, ономастичного словотвору, функціонування онімів у фразеології, питання когнітивної ономастики та інші), але питання активізації твірних онімних основ із зазначеної сфери та їх подальшої реалізації у вигляді деонімів і трансонімів наразі залишається актуальним і малодослідженим.

У сучасній масовій культурі та медіа відонімні похідні набувають авторських акцентуацій, які поступово влітаються в мовну картину світу і в українську культуру зокрема. Предметом нашого дослідження є відонімні похідні, здебільшого англійського походження, актуалізовані у мові сучасної прози (на матеріалі прози С. Жадана, Л. Костенко та Ю. Андруховича). За мету дослідження ставимо виокремлення відонімних одиниць, їх аналіз на графіко-фонетичному, граматичному, словотвірному та семантичному рівнях мови. Метою роботи зумовлюється завдання дослідити шляхи зрушень на зазначених рівнях та рецепцію виокремлених відонімів.

Мова сучасної масової культури вирізняється своєю багатогранністю та різноманітністю. Так, функціонування української мови, наприклад, у сучасних ЗМІ тісно пов'язане з виникненням неологізмів, як зазначає Н. Яценко [12]. О. Стишов твердить, що на межі століть сфера використання індивідуально-авторських неологізмів розширилася за рахунок уживання цих одиниць не тільки в художньому та публіцистичному стилях, а й у розмовно-побутовому [9]. Мова сучасної української прози відзначається наявністю елементів розмовного характеру. На цьому наголошує З. Кашуба, говорячи, що сучасна художня проза широко послуговується розмовними засобами, таким чином значний науковий інтерес становить дослідження «розмовного» словотворення [5].

Серед досліджень функціонування онімів у літературних творах слід виділити студії В. Рогозіної, яка досліджувала пропріальну лексику в романі «Рекреації» Ю. Андруховича. Так, авторка відзначає той факт, що в цьому романі письменника онімні одиниці підкреслюють ігрову природу постмодернізму.

Серед студій, присвячених онімному простору, можна назвати також розвідку Г. Тимошик, у якій на позначення власних назв використовується термін «пропріатема». Авторка зазначає, що входження пропріатеми в інший, відмінний від природного (того, де вона утворилася, функціонувала, витворила мережу системно-структурних і інших зв'язків) етнокультурний вимір супроводжується різноманітними трансформаційно-адаптивними процесами. За таких обставин, наголошує дослідниця, пропріатема, що перемістилась у межі іншого мовного середовища, втрачає (частково чи повністю) зв'язок з автентичними номенами і набуває нових координат побутування [10 : 121].

Насичення української мови новотворами, запозиченнями, елементами розмовного характеру повною мірою актуалізує питання як дотримання літературних норм, так і відхилення від них. Досить актуальним це питання є при вивченні похідних від англійських онімів, що доволі часто актуалізуються в мові сучасних прозаїків.

Першорядною проблемою є графіко-фонетична передача онімів з англійською етимологією та відонімних похідних. Зокрема, це стосується англійських приголосних **h** та **g**, при передачі яких українською мовою виникають розбіжності. Спроби врегулювати цю варіативність за допомогою виведення універсального правила, поданого в українському правописі, на наш погляд, не є успішними. Так, у правописі йде мова про те, що зазвичай **g** і **h** передаються літерою **г**: *гроз*, *Гарвард* тощо. А в окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі*, *хокей*, *хол*; *Хемінгуей* та ін. [11: 118-119]. Уважаємо, що передача зазначених слів та деяких інших за допомогою **х** обґрунтовується тим фактом, що запозичення прийшло до української мови через російську, у якій немає фрикативного **г**. Але сучасні мовознавці і письменники часто не погоджуються з таким написанням і пропонують інші варіанти реалізації **g** і **h** в українській мові. Так, Л. Костенко у «Записках українського самашедшого» дотримується варіанта передачі **h** фрикативним **г**, а **g** – проривним **г**: «...нема Гемінгвея, що написав би цю криваву фієсту сучасності» [6 : 163]. Цей варіант є більш наближеним до українських графіко-фонетичних норм. А. Гудманян у своїх дослідженнях зазначає, що англійські буквосполучення **HE** та **HO** бажано відтворювати за умовно-графічним принципом: **ГЕ** та **ГО** [3 : 281]. Питанню відтворення фонем **g** та **h** українськими фонемами **г** та **г** свої студії присвятив і О. Пономарів. У своєму посібнику «Культура слова: мовностилістичні поради» дослідник згадує правопис 1928 року, у якому йде мова про те, що у неслов'янських антропонімах (іменах та прізвищах), а також у новіших загальних назвах треба розрізняти **h** та **g**, що передаються відповідно через **г** та **г**. *Hege* (нім.) – Гегель, *heat* (англ.) – гіт [7 : 186]. Зважаючи на той факт, що багато сучасних довідників з цього питання базуються на застарілих нормах, можна спостерігати певні розбіжності в уживанні графем **г** та **г**. Так, Ю. Андрухович також є прибічником проривного **г**, яким відтворює англійську літеру **g** в онімах-англіцизмах та їх похідних у своєму «Лексиконі інтимних міст»: «До Торонто **роллінги** прилетіли під кінець лютого на запрошення з «Ель Мокамбо», нічного клубу на Спадайна-авеню, 464» [1 : 364] або «**Роллінгів** я глибоко шаную, але, щиро кажучи, не слухаю» [Андрухович : 364]. Отже, в сучасній українській літературі спостерігається тенденція, яка контрастує з практикою попередніх десятиліть і є пошуком більш точної та національно специфічної передачі згаданих звуків.

До варіативно відтворюваного в рамках графічних норм слід також віднести відонім *санта-клаус*, ужитий Ю. Андруховичем у «Лексиконі інтимних міст». У наведеному прикладі зазначена

лексема проходить процес деонімізації, який цілком логічно супроводжується графічною зміною, яка полягає в написанні поданого утворення з малої літери.

Окрім графіко-фонетичного рівня, зміни у відонімних похідних відбуваються і на граматичному рівні. Особливо відчутними на матеріалі досліджуваних літературних текстів ці зміни є в рамках категорії числа. Так, у разі наявності номінативної потреби щодо певної групи людей спостерігаємо появу відонімних утворень у множині, які походять від власної назви колективу. Наприклад, бачимо у Ю. Андруховича лексему *квіни* («Дещо віддалено це нагадувало «Процесію», що нею відкривається мій улюблений другий альбом **квінів** – усе цілком доречно!» [Андрухович : 320]) та *ролінги* («Проте серед нас не було дурних, ми чудово знали, що то **ролінги**, і слухали десятки-сотні разів їхнє «Paint It Black» [1 : 364]). У цих випадках множина є питомою характеристикою відоніма, оскільки реалія від початку асоціюється із сукупністю людей, тож логічний наголос на людях спричиняє граматичну зміну. Множину також спостерігаємо у згаданого вище відоніма *санта-клауси*: «Острів увесь лежав під сонцем і снігом, все ще прикрашений **санта-клаусами** і лампіонами, у цілковитій тиші все ще святкового дня, здається, другого по Різдві» [1 : 117]), але тут природа творення множини традиційна: спершу деонімізація відбувається в однині.

Оскільки аналізовані похідні одиниці походять від англійських основ-онімів, які є запозиченнями, вони, як і самі запозичення, зберігають здатність до адаптації у мові-реципієнті та виявляють цю здатність, зокрема, на словотвірному рівні, утворюючи нові похідні. Л. Архипенко вважає цю здатність одним із чинників повного засвоєння слова, зауважуючи, що цей етап характеризується участю запозичених слів у процесі словотворення через посередництво продуктивних суфіксів української мови: для прикметників – -ськ-, -ов-, -н-; для іменників – -ств(о), -к-; для дієслів – -ва(ти) [2 : 7]. Серед відонімних утворень англійського походження можемо відзначити слово *бітли* (граматичні зміни в ньому аналогічні до описаних вище), яке Ю. Андрухович використав як основу для творення прикметника *бітлівський* за допомогою продуктивного суфікса -ськ-: «Свідченням цьому стала цілковита деморалізація айрїшів: після чергової, хаотичної та розгубленої, наради вони не знайшли нічого кращого, як затягнути **бітлівський** «Yesterday» [1 : 254]. За основу для творення відонімного похідного прикметника письменник узяв також ім'я англійського композитора Ендрю Ллойда Веббера: «Я сфотографував Длинного навпроти «Вінтер Гардену» з рекламним щитом **ллойд-вебберівських** «Кішок» [1 : 175]. Як бачимо з поданих контекстів, зазначені відоніми є відносними прикметниками, їхня семантика вказує на належність культурного твору до авторів і виконавців, і саме це відношення є головною функцією, з якою вони були створені.

Через наявність особливостей на словотвірному рівні слід знову згадати відомім *санта-клауси*, який пройшов процес деонімізації, ц результатом якого відбулася втрата членованості на два слова *Санта Клаус* та їх об'єднання в одну лексичну одиницю, яка втратила онімні ознаки.

За дещо іншим принципом С. Жадан утворив ім'я одного з героїв роману «Депеш мод» *Джонсон-і-Джонсон*, що походить від назви відомого бренду «Джонсон енд Джонсон»: «Преподобний **Джонсон-і-Джонсон**, сонце на затуманеному небосхилі нового американського проповідництва, зірка найбільш масових приходів на всьому Західному побережжі, лідер Церкви Ісуса» [4 : 27]. Для того, щоб визначити механізм творення поданого відоніма, треба розглянути етимологічні особливості відомого бренду. Спочатку відбулося перетворення двох прізвищ на одну назву – бренд. Потім назва потрапила до української мови як запозичення. У С. Жадана зазначена лексема виступає вже як ім'я героя і є результатом трансонімізації, а оскільки членованість імені на два слова в українській мові не є характерною, то його складники зливаються ще тісніше.

Значні зрушення у відонімах, що походять із масової культури, відбуваються також на семантичному рівні. Вищезгадані приклади *ролінги* та *бітли* дають можливість говорити про наявність метонімії, яка полягає в перенесенні назви предмета або класу предметів на інший предмет або клас на основі суміжності. Характерними є також і метафоричні зміни, які відбуваються, наприклад, із деякими прізвищами, згаданими в романі Л. Костенко «Записки українського самашедшого». Так, авторка пише: «Дивуюся, чому у нас і досі не розцвітає література. На наших сюжетах у нас давно вже б мали бути і Едгар По, і Стівен Кінг, і Агата Крісті. Або кінематограф. У нас же на кожному кроці Тарантіно й **Хічкок**» [6 : 271] або цитоване вище: «...і нема **Гемінгвея**, що написав би цю криваву фієсту сучасності» [6 : 163]. У наведених цитатах прізвища перестають бути простими антропонімами, а розвиваються до певних символів, прецедентних імен. Метафоричністю вирізняється і відонімна одиниця *бітлз* у такому прикладі: «– В одному з листів, – говорить Чапай затягуючись і передаючи папіросу непритомному Васі, – це з раннього листування, – пояснює він, – із так званого гамбурзького періоду... – Прямо **бітлз** якийсь, – кажу я» [4 : 100]. У наведеному прикладі внутрішні зв'язки похідної з пропріативом є не настільки глибокими, як у попередніх прикладах, але словосполучення *гамбурзький період* стає підставою для уподібнення в зазначеній цитаті.

Не менш цікавим видається семантичне оказіональне зрушення, яке відбулося у слові *клеттомани* в «Лексиконі інтимних міст» Ю. Андруховича: «Як би ти переклала українською слово «парашут»? – запитав я. «Параблазень», – відповідала вона не змигнувши оком. «А хто такі *клеттомани*?» – не попускав я. «Фани Еріка Клептона», – витримувала вона випробу» [1 : 226]. У наведеному прикладі спостерігається мовна гра, яка полягає в наданні слову *клеттомани* нової семантики на основі фонетичної близькості.

Отже, проаналізувавши функціонування відонімів, що походять зі сфери масової культури, можна зробити такі висновки. Відонімні одиниці, актуалізуючись у мові сучасної української літератури, у більшості випадків являють собою оказіональні утворення, які, проходячи крізь процеси деономізації та трансонімізації, зазнають змін на різних рівнях мови. На графіко-фонетичному рівні мови до проблемних питань слід віднести відтворення фонем **g** та **h**. Аналіз вилучених прикладів дає змогу стверджувати, що в сучасній літературі спостерігається тенденція до більш точної передачі згаданих фонем з точки зору національних особливостей мови. Серед зрушень на граматичному рівні суттєвими є ті, що стосуються категорії числа. Так, бачимо, що деякі проаналізовані одиниці вживаються у множині, але природа цієї множини не у всіх випадках є однаковою. Певні відоніми у процесі адаптації в українській мові активізувались як твірні основи, цим виявивши схильність до зрушень на словотвірному рівні мови. Продуктивними значною мірою виявились такі способи словотвору, як суфіксація та злиття. Найцікавішими є зрушення в семантиці проаналізованих відонімних одиниць, що реалізуються як у метонімії, так і в метафорі, а також у мовній грі. З урахуванням поширеності подібних мовних одиниць в сучасній українській літературі їх подальший аналіз у різноманітних аспектах видається перспективним.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики / Юрій Андрухович. – Кам'янець-Подільський: Meridian Czernowitz, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. – 424 с.
2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Архипенко. – Харків, 2005. – 20 с.
3. Гудманян А. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови. Кн.1: Теоретичні аспекти. – Ужгород, 1999. – 484 с.
4. Жадан С. Делеш Мод / Сергій Жадан. – Харків: Фоліо, 2011. – 229 с.
5. Кашуба З. Інноваційні процеси в сучасній українській літературній мові та їх віддзеркалення у прозі Лариси Денисенко // Наукові конференції. Філологічні науки. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/440>
6. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.
7. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.
8. Рогозіна В. Пропріальна лексика роману Ю. Андруховича «Рекреації» в контексті часу / В. І. Рогозіна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2013. – Вип. 6 (3). – С. 203–214.
9. Стишов О. А. Особливості словотворення оказіоналізмів-комполітивів у мові українських ЗМІ кінця XX – початку XXI століття / О. А. Стишов // Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов : зб. наук. пр. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2193/1/STYSCHOV_ZNP_GI.pdf
10. Тимошик Г. Рецепція біблійної пропріальної лексики у творчості Івана Франка / Галина Тимошик // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяч. 150-річчю від дня народж. І. Франка. – Львів, 2010. – Т. 2. – С. 121–140.
11. Український правопис. – К : Наукова думка, 2010. – 287 с.
12. Яценко Н. Термінологічна лексика в засобах масової інформації початку XXI ст. // Відділ наукової термінології Інститут української мови НАН України. Режим доступу: <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id80/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Діна Нестеренко – старший викладач кафедри загального та прикладного мовознавства філологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Наукові інтереси: відонімні похідні в системі української мови, проблема адаптації запозичених мовних одиниць, стилістико-прагматичні властивості відонімних утворень англійського походження в українській мові та мовленні.

УДК: 811.111'42:82.09

ВЕРБАЛЬНІ МАРКЕРИ КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ ФАХОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ “АЕРОПОРТ” А. ХЕЙЛІ)

Анжела ПОСОХОВА (Львів, Україна)

У статті досліджуються особливості вживання і функціонування вербальних маркерів контекстуалізації фахового середовища в літературно-художньому дискурсі на матеріалі роману А. Хейлі “Аеропорт”. Простежено інтердискурсивні особливості функціонування вербальних засобів відтворення фахового середовища і як ефективних вербальних маркерів контекстуалізації фахового